

BARWA (322) *sb f*

bar- (166), bår- (4); bar- : bår- *Mymer*¹ (1 : 2), *BibRadz* (5 : 1), *WitosłLut* (5 : 1); końcowe a jasne. *sg N* barwa (36). ◇ *G* barwy (127), barw(e)j (1) *GlabGad*. ◇ *D* barwie (4). ◇ *A* barwę (61). ◇ *I* barwą (35). ◇ *L* barwie (15). ◇ *pl N* barwy (13). ◇ *G* bårw (9), barew *BielKron* (2). ◇ *A* barwy (14). ◇ *I* barwami (1). ◇ *L* barwách (4); -ách (3) *Mymer*¹ (2), *PowodPr*; -ach (1) *KochFr*.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Kolor, zabarwienie, koloryt; color *Mymer*¹, *BartBydg, Cn* (243) : *PatKaz III* 121, 122; *BierEz N4v*; włofy má barwy orzecha lálkowego *OpecŻywList C, C*; *Mymer*¹ 19, *nlb* 1v; *BartBydg* 30b; [pokrzyk] ma iablko [...] barwy pięknej ízafranney *FalZioł I* 86d; Ieft też kadzidło barzo drobne podobne Arabśkiemu, barwę ma rudowatą *FalZioł III* 31d; TEn kamień ieft barwy zieloney/ iakoby niebo iałney *FalZioł IV* 57c, I 21d, 35c, II ld, IV 34a, 59a (97); *BielŻywGlab nlb* 11; aby on mógł w fię przjąc [!] podobę każdej baruey iako wełna biała wśelką barue na fię przimuie *GlabGad B4, B4, H7*; *KłosAlg F4v, Gv*; *RejRozpr G3*; *HistAl A6v, A8v, L2v* [2 r.]; *KromRozm III B8v*; *GliczKsiąż F*; *GroicPorz mmv*; *KrowObr 35v*; *RejWiz 144v*; *LeopNum 11/7, Ez 27/18, Ex 35/35, Lev 13/55*; *WyprKr 102v*; *BibRadz Jer 4/7, Num 11/7, 19/2, Ez 10/9, 4.Ezdr 9/17, 6/44*; Oppony będą zawiśifte czterech bárew napiękniefzych *BielKron 33, 33* [2 r.], 34, 328v, 427; *Prot B2*; Tákże y Tęczá ma w łobie trzy bárwy *SarnUzn B6*; *SienLek 26, 3, 27* [2 r.], 147; íwietne á dobrze złączone bárwy/ máia w łobie grácią *Górndworz L7, I7, L7, L7v, L8*; *HistRzym 68, 69v*; *RejPos 149* [2 r.]; *BudBib 4.Esdr 9/17, Sap 13/14*; *ModrzBaz 51*; wino rzadko pił/y to ták wodą przeredzone/ ífz tylko bárwá winna ná wodzie zoftawáá. *SkarŻyw 471, 538, 544*; Tákiefy bárwy więc niebo bywa/ gdy świt rány Złoté Słóńce vprzędza *KochEpit A2v*; *KochFr 97*; *KochPhaen 18*; *KochSz A3* [2 r.], C; A ziemiá/ íkoro Słóńce íey zágrzeie/ W rozliczné bárwy znouy íye odzieie. *KochPieś 41*; *KochSob 62, 64*; *Hyacinthinus – Fiałkowej barwy. Calep 492a, 292a, 497b* [619a]; *GrabowSet Fv, 13*; *WitosłLut A5* [2 r.], A5v; *SapEpit A4*.

W charakterystycznych połączeniach: barwa blada (2), biała (3), błękitna, brunatna (3), czarna (3), czerwona (11), fijołkowa (5), kamienia Tharsys, lisowata, ługowa, miodowa, mleczna (2), modra (2), niebieska, ołowiana (15), orzecha laskowego, piękna (3), płowa, poczerniała, popielata, posiniąta, przypalona, rozefarbowa (2), rozliczna (3), rożana (2), rumiana (2), z rumiana czarna, serwaczana, smaragdowa, szafirowa, szafranna, szarłatowa (2), szklana, wodna, woskowa, zielona (6), złocista, złota (16), żelazna, żółto-czerwona, żółta (2), żółtawa; barwa cudna (2), dobra, rozmaita (9), rożna (3), szpetna, świetna, wesóla.

Zwroty: »barwą cieszyć«: Słóńce/ bárwą fwą różaná/ Y wdzięczną wśyfłtkim odmiáną Ludzie ciełzy: ták twé látá Ráné/ Íą w wadze v świátá. ZawJeft 45.

»barwę mienić, odmieniać, zmieniać, odmienienie barwy, odmieniać się w barwy« [szyk zmienny] (5): [z rzeczy, które w urykach pływają] pewniey podczáłz mozełz poznac niemoc wczłowiece: nizli z łamey vriny/ [...] a tho dla łącznego odmienienia barw *FalZioł V* 6v, 67v; [*Chameleon*] przez dzień barwę zmienia kilká kroć ná łobie/ Co wśyfłtko wrzeczy było n moiey Ółobie. *Prot B2*; Iey śliczne lice wśfydem wdzięcznie íe promieni/ Y na łobie to białą to czerwoną mieni Bárwę *WitosłLut A5*; Radby był Polipufem; ktory/ iáko w lárwy/ Odmienia fię w przygodzie w rozmáite bárwy. *KlonWor 2*.

»barwę tracić« (2): Trzecie dłużey godziny á nawięczy dwu godzin niema [uryna] ftać abowiem barwę traci y wżytka fie odmienia. *FalZioł* V^[1]; Decoloro – Barwę pierfzą trace odeimuię. *Calep* 292a.

Wyrażenia:»barwa anielska«: [Apollo] rozgniewał fie ná Kruká [...] odiał mu białość bárwę Anyelfką/ á dał czarność bárwę Czártowfką. *BielKron* 22.

»barwa czartowska«: *BielKron* 22 cf »barwa anielska«

»szarłatna barwa« = *kw*: Swoi to (rzecze) [rzeka] fámi fie woiuią/ Swoi/ nieftety/ tą mię dziś dáruią Szárłatną bárwę *GrochKal* 14.

Zestawienie:»sowia barwa« = *katarakta* (2): Glaucoma est vitium oculorum, hoc est livor et plumbeus color in oculis, [...] Sowya bárwá álbo fowya zrzenycá *Murm* 79; *BartBydg* 65.

W przen:

Wyrażenie:»czarna barwa« (2): Nie dármo grobową pieśń me ferce śpiewáło/ Nie dármo (ná nie-fzczęście) czarney bárwy chciáło. *WisznTr* 11; NOcne cienie czarną bárwą świat okryły/ Wżytki rzeczy wżędzie fie vpokoily. *WisznTr* 30.

a. *Kolor twarzy i ciała, płeć, rumieniec; skóra, kolor skóry związany z rasą; uroda, piękność; color, habitus Cn (35) : PatKaz III* 118, 119 [3 r.]; iey [Marii] wślytka barwa/ ktorá byla iako rozá rumianá/ w bladoftz fie przemieniła *OpecŻyw* 3; Przeto kiedy ią [boragową wodkę] kto pije/ kw czyłci, barwę czudną dawa/ bladą y s finiałą łpądza *FalZioł* II 3d, I 29d, III 10c, 15a, 22a, IV 15a (10); który niezdrowy ma Pęchyrz [...] barwę ma złą *SienLek* 17v; Niektorą po bárwie cudney á brzuchu okrągłym poznać gdy Syná noši. *SienLek* 112v, 22v, 104v, 119v; *RejAp* 60; *ModrzBaz* 7; Bárwá y członki me/ te/ iákie miewáią Ciála zmártych *GrabowSet* R4v;

W charakterystycznych połączeniach: barwa biała, blada, czarna, rdzawa, śmiada, zielona (2), zsiniała, żółta (2); barwa cudna (5), dobra (5), nadobna, śliczna, zła.

Frazy: »barwa się odmładza«: bywa tá chuć przezliż wielka/ że bárwá fye też odmładza *SienLek* 112v.

»barwy przybywa«: I Barwyc na twarz przybyło Wiereć nieták pierwey było *RejKup* v4.

»zmienia się barwa«: Gdi gi Alexander widział/ począł fie bać y blednąć. Ktojemu krolowa rzekłá/ dla czego fie zmieniłá bárwá thwoiá skázicielu fwiátá *HistAl* L7v.

Zwroty: »barwę przywracać« (2): barwę zginęłą czło. wiekowi przywracza [cebula] y wzrok počila. *FalZioł* I 133b, †3f.

»barwę stracić, barwa stracona, zginęła« (4): *FalZioł* I 133b, †3f; A wżákoż gorfze známię ieft/ kiedy kto nád obyczay nagle fchudnie/ á ciepło y bárwę ftráci. *SienLek* 18v; Tákowego vmárłego nigdym ia nie widział/ twarz fie nie przemieniłá/ bárwy nie ftráciłá *HistRzym* 16v. Cf »barwę przywracać«.

Wyrażenia:»barwa czarna«: Głowę też miał [Ezop] bárzo śilną/ Oczy wpádłé/ barwę czarną *BierEz* A2.

»śmiertelna barwa«: [panie Jezu] fomyenyelim głofem a blyadim obliczim s fmyertelną barwą s placzlywimy oczima *BierRaj* 21v.

Szereg: »płec i barwa«: gdi by fie kto napił wody w ktoreyby wrzało to ziele [...] tedi daie czudną płec y barwę takiemu człowiekowi *FalZioł* I 39b.

W przem (2) : Tobie my ten nadobny kwiateczek [*oblubienicę*] chowały/ Y iego śliczney bárwy pilnie prześtrzegály *WitosłLut* A3v; A tego [*kwiatka-oblubienicy*] piękne Nimphy vftáwnie pilnuią Y iego fię nadobney bárwie przypátruią. *WitosłLut* A3.

b. *Kolor sierści, maść, upierzenie; color Mymer¹, Cn (14)* : Kury kapłuny, cietrzewie, pawy, maia przyrodzoną barwę łtokoroć piękniejszą niż ti. *BielŻyw* 6; *HistAl* H6; chcąc iż by fye mu od trzody iednákiey bárwy owiec/ rozney bárwy owce mnożyły *GroicPorz* mmv, mmv, mm2; *RejWiz* 24v; *LeopGen* 31/10; 'Mozáylko miałtheczko y zamek/ gdzie záięcy dofyć rozmaítey bárwy *BielKron* 431v; Szpákw dofyć [*widzieliśmy*] ále rozmaítthey bárwy *BielKron* 441v; *SienLek* 179v; ktorych [*psów*] belo wielka niezliczona moc w bárwe [!] rozny/ to száry/ to czárny/ to biały/ czerwony/ płtrakáty *CzahTr* D3, D3v, Ev.

W charakterystycznych połączeniach: barwa szara; osobliwa, piękna (2), rozliczna, rozmaita (4), różna (2).

Szereg: »barwa albo maść«: O bárwach albo máłciach. *Mymer¹* 19.

2. *Tkanina, tkanina ozdobna i droga; odzież, odzież zbytkowna, strój kosztowny (33)* : żadnych barw ná száty náłze nie wymyflamy *HistAl* I6v; Yan theż krzćicyel żadney bárwy nye myał *GliczKsiąż* H2, E7v, E8v; lud Izráelfki/ z wefelim zniefli [...] frebro/ złoto/ łtuki złotogłowow/ niebieskiey bárwy/ to iest modrey/ áłbo fiołkowej/ purpurę/ bis *BielKron* 35v, 133; *RejPos* 23v; *VotSzl* C4.

W charakterystycznych połączeniach: barwa czerwona, niebieska (2), pstra, szarłatowa, złotogłowa; barwa droga (2), jedwabna, kosztowna (2).

Wyrażenie: »nowa barwa« (4): *ZapMaz II Ł* 1/55v; Suknia/ płałcz nowey bárwy/ to wšyftko odzienie/ Ná głowie iákom piął/ takie też nołzenie. *BielSat* D4 [*idem BielRozm* 30]; Co ich [*dybidzbanow*] zánim rząd długi w nowey bárwie chodzi *BielRozm* 30v, 30.

Szeregi: »barwa albo odzienie«: nye spráwił bárwy żadney kołztowney áłbo odzyenya drogyego/ ále yedno nágosć ich przykrył á odzyał łkorkámi. *GliczKsiąż* E8.

»ubiory a barwy«: cnotá ná vbyory á yedwabne bárwy nigdy nye przymuye *GliczKsiąż* E7v.

a. *Liberia, uniform, habit; vestitus concolor Cn (19)* : Odpulć oicze [*Gardianie*] zem cię pital Bogwie yżem wáż niepoznal. Bofcie wiedney baruie wfyłczy Wfzytko łarzy iako włczy. *RejKup* c7; *BielKom* F4; v Krolá łą dworzánye/ w myełcyech theż dwor y dwornye/ yáka bárwá v dworu/ táka też w myełcyech. *GliczKsiąż* F4; *RejWiz* 90; Pan potym iáđąc w drogę/ łwá bárwę obaczy/ Rzecze wiere pan Mátulz náłz to wifieć raczy. *RejFig* Dd5v; Barwa na karly SAianikow. bieretkow. i inłzich vbiorov Axamitnich czarnich na 2.Karlow *WyprKr* 92, 89, 90, 91, 91v, 92; *PudłFr* 8; *KochPij* C2; *PowodPr* 70, 83; Po podiezdku dáruię/ bárwę dobrą spráwię *PaxLiz* E2v, Dv; *SkarKazSej* 704b; *KlonWor* 33.

W charakterystycznych połączeniach: barwa cudna, dobra, jedna, jedwabna, panien, panińska (2), rozmaita; barwa na karły, na lokaje, na pacholęta.

3. *Kosmki, kosmacizna na tkaninie; pexitas telae, tomentumMqcz, Cn (6)* : Które łą wytarte/ Iulz więcey bárwy ná łobie nie máyą. *Mqcz* 285d; bárwá bárwicá/ tá która v półtrzigáčzóv zá nożycámi

odchodzi/ Sukienna álbo poľtrzigácká bárwá *Mącz* 457d, 285d, 457d; A kupiwłzy wykubuy po pioreczku zbárwy/ poprzedamy ná ten łtroy ony chude kárwy *BielSat* B4 [*idem*] *BielRozm* 13.

4. *Środek do upiększania twarzy; róż, bielidło; cerusa, psimmythium**Mącz*; *fucus, pigmentum, purpurissum, rubrica* *Cn* (2) :

Wyrażenia: »kramna barwa«: Rownałem częłto iéy płęc ku rumiánéy zarzy/ A oná kramną bárwę nośiła ná twarzy. *KochFr* 64.

»barwa niewiełcia«: *Psimmythium, Cerusa, Bárwá niewiełcia*/ którą łobie twarz przypráwuyá. *Mącz* 328d.

5. *Pozór, fałszywa postać* (31) : Tákžec też y ci włzyłcy taką bárwę máiá/ Co z obłudną przyiáźniá pożytkow łzukáią. *RejWiz* 40; *SkarŻyw* 317; Táci był *Proteus*/ mieniác się to w łmoká/ To w déłcz/ to w ogień/ to w bárwę obłoká. *KochFr* 91; iż fię wołá włzelákim plugáłtwem/ morderłtwem/ łupiełtwem/ pychą/ gniewem/ zazdrościá/ vpłtrzyć/ y w tey bárwie rzkomo przez miłofierdźie Boże/ y przez załługi męki iego łwiętey/ do niebá fię wedrzeć *ReszList* 153; *SarnStat* 52, 979.

Wyrażenie: »zwirzchowna barwa«: ma być łąd miárkowan [...] Nie z zwirzchowney bárwy/ ále z wnątrzney złości. *SarnUzn* H3.

a. *W I sg w funkcji okolicznika sposobu*; »barwá« (14), »pod barwá« (10); *arte, calliditate, colore, fraude, ingenio, occasione, sub colore* *JanStat* (24) : więcý nic nád łżeść grołzy práłkich wycięgáć áni brác od niedołtátecznych nie máiá/ iákákolwiek bárwá wynáleżioná. *SarnStat* 221, 72, 979, 1087, 1101, 1103 (12).

pod barwá czego (6): Zá náłłey pámyęci poczał był ludźye zwodźić pod bárwá łłowá Bożego *KromRozm III* Av; niekórtzy pod bárwá vczenia łie rzemiółł od rodźicow odchodzą *SarnStat* 200, 660, 919, 945, 1098.

Szeregi: »barwa, chyłrość (álbo domysł, dowcip, fortel)« (3): A iżby zá czáłem ktorákolwiek bárwá/ chyłrościá/ albo domyłłem/ Státuty y porządki przerzeczoné nieprzydáło łie w wápliwóść przez kogo wwiędźđ *SarnStat* 369; A iellí kto [...] nieco od. przeieđđziájących ktorákolwiek bárwá/ chyłrościá/ ábo dowcipem wycięgáć bęđzie łmiał *SarnStat* 918, 593.

»barwa i zasłona; zasłona i barwa« (2 : 1): [*iesliby*] [...] [*Burgrabia*] komu nád zákazánié náłże przeiechác do Słáłká ktorákolwiek bárwá y zasłoną dopuścił: tákowégo Pan [...] nam wydác bęđzie powinien. *SarnStat* 490, 1227, 1237.

6. *Sposób postępowania, zwyczaj, obyczaj; piętno* (5) : Barwę s kthorą łye vrodzili [*bękarci*] áž łámá łmyerć rozedrze *GliczKsiąž* B2; Choć im [*bękartom*] Státutá nyepráwye bárwy czynyá/ náłurá ye łámá práwye łnyá ná łwyát wypułfczá *GliczKsiąž* B2; Przetółż łwięci tákiego krzyżá/ nie rádzi z łiebie łkłádáli/ ále fię ráczey zniego/ iáko z łedney bárwy krolá łwego chlubili *SkarŻyw* 185; włzákem wam mowił: iłz moie obyczáie zwálzými fię niezgodzą? A ták wedle łwey bárwy oycá łobie łzukayćie: bo mnie iułz mieć niemożećie. *SkarŻyw* 250.

Szereg: »barwa i znak«: gdyłczye wałcha M. they barwy y thego znaku sztharego obyczayv [*iz królowie biskupy wołá i poddawajá*] nyeopvłczyly *MetrKor* 31/621.

7. *bot. Myosotis palustris* *With. (Rost); niezapominajka* (2) : Niezapominay mie Bárwá/ zábie oczká *SienLek* 237, X.

Synonimy: **1.** farba; **a.** cera, pięć; **b.** maść; **2.** odzienie, ubior; **4.** farba, kreta, mączka, mąka. **5.** chytrłość, dowcip, fortel, imię, okazyja, podobieństwo, przyczyna, sposób, sztuka, wymysł, zasłona, zdrada; **6.** znak; **7.** nie zapominaj mię, »żabie oczko«.

Cf **BARWICA, BARWUSKA**

LZ